

Uit de handschrijft van

T. A. J.

Prijs per maandelijksche aflevering 40 Cent.

ALBUM

DER

N A T U U R

ONDER REDACTIE VAN

E. VAN DER VEN – HUGO DE VRIES

R. S. TJADEN MODDERMAN – P. F. ABBINK SPAINK

H. C. REDEKE – G. J. W. BREMER

October 1903

Eerste aflevering

104

HAARLEM

H. D. TJEENK WILLINK & ZOON

In maandelijksche afleveringen van ongeveer drie vel.

Men verbindt zich slechts voor één jaargang of twaalf afleveringen.

DE NEUSHOORNS VAN DEN INDISCHEN ARCHIPEL.

DOOR

J. HENDRIK VAN BALEN.

In den Oost-Indischen Archipel komen twee soorten van Neushoorns voor, welke tot de drie groote Soenda-eilanden beperkt zijn. Het zijn de Javaansche Neushoorn met één hoorn en de Sumatraansche Neushoorn met twee horens. De eerste komt alleen op Java voor, de tweede op Sumatra en Borneo.

DE JAVAANSCHNE NEUSHOORN (*Rhinoceros Sondaicus*. MULL.).

De Javaansche Neushoorn heeft veel overeenkomst met die van het vasteland van Indië. Hij onderscheidt zich daarvan door het volgende: De kop is, in verhouding tot de rest van het lichaam, wat kleiner, minder krachtig, lager en van boven veel minder uitgehold. De halsplooiën zijn talrijker en sterker, maar vormen van onderen geen halvemaanswijs afhangende kwabben, gelijk bij den Indischen. De achterste halsinsnede is veel dieper, gaat van boven om de schouders, zoodat de geheele hals door deze insnede van den romp is afgezonderd. De verdeeling der schubben is veel duidelijker, maar aan de zijden van het lichaam zijn zij kleiner. Hij heeft dezelfde grootte als de Indische en is iets grooter dan de Sumatraansche. Een groot voorwerp, van den punt van den snuit tot den staartwortel gemeten, had eene lengte van 3.16 M., bij eene hoogte van 1.60; lengte van den staart 0.53, van den kop 0.72. De wijfjes zijn gewoonlijk eenigszins kleiner en dadelijk te herkennen door het gemis van den hoorn, die veel minder ontwikkeld is, zoodanig dat hij zich slechts als eene flauwe verhevenheid voordoet.

De kleur is in het algemeen dof grauwwachtig bruin, langs den

rug het donkerst, terzijde aan kop en buik met eenigszins rosachtigen gloed en binnen de plooien der huid en aan de binnenzijde der nederhangende bovenlip bijna vleeschkleurig met een loodkleurige tint. De jongen zijn in het algemeen lichter van kleur, bij de geboorte langs den rug met korte wolachtige, doch vrij stugge geelachtige of vuil witte haren voorzien, welke zij eenige maanden later allengs geheel verliezen. Het jong van welken rhinoceros ook, bezit reeds als foetus de huidplooien.

De Javaansche Neushoorn, in 't Hoog-Javaansch *Warak*, in 't Laag-Javaansch en Soendaneesch *Badhak*, in 't Maleisch *Bada*, genoemd, is het grootste dier van dat eiland; hij is zeer verspreid, doch komt nergens in groot aantal voor en is beperkt tot uitgestrekte eenzame wildernissen. Men vindt hem van de uitgestrekte vochtige en waterrijke bosschen van sommige kuststreken tot op de droge en winderige toppen der bergen, op eene hoogte van 8000 à 9000 voet boven de oppervlakte der zee. In de bergen kiest hij de zachtglooiende hellingen tot verblijf, de wijde vlakke dalen met stroomende rivieren of kleine meren en moerassen, waarin hij zich kan baden. Evenals de buffels, legt hij zich gedurende het heetste gedeelte van den dag geheel onder water, zoodat alleen het voorste gedeelte van den kop met den snuit en de oogen boven water uitsteken, of wentelt zich in modderpoelen en slijkerige diepten om. »Bij de grootte van deze dieren,» zegt MOHNIKE, »is het bewonderenswaardig, dat zij bergen van 8 à 10 duizend voet hoog beklimmen. Men vindt in de bergen van Java overal de paden, welke zij over de bergen maken. Deze zijn aan alle inlanders bekend; het zijn diepe en platgetrapte paden, dwars door laag hout, alang alang, glaga-velden, enz. heen, nu eens in rechte lijn van onderen naar boven gaande, dan weder min of meer spiraalsgewijs rondom den berg loopend. De inlanders maken algemeen van deze paden gebruik.»

DE WILDE verhaalt, hoe hij, bij een tocht naar het bekende zwavelmeer, in het district Wanaradja, het door rhinocerossen gebaande, pad volgde, tot op de plaats genaamd Padjagalang of slachtbank omdat hier zoovele dieren, welke zich in die stikvallei wagen, den dood vinden. Tusschen de talrijke beenderen, welke den grond bedekten, lagen de geraamten van twee tijgers, vele slangen, hagedissen, torren, ratten, enz., maar het spoor van een rhinoceros liep er midden door heen en de nog versche mest van het dier lag er, als een bewijs, dat hij zich daar zonder vrees durfde wagen.

Het is een schuw dier, dat voor de menschen vlucht, doch in het nauw gebracht of als hij een jong heeft, bij aanvallen pal staat en een geduchte tegenpartij is. Buiten den paartijd ziet men er zelden twee bijeen. Volgens de inboorlingen werpt het wijfje eens in de 2 of $2\frac{1}{2}$ jaar een jong. In September ontmoette MULLER een wijfje met jong, dat drie maand oud scheen. Bij de nadering der jagers ging de moeder op de vlucht en liet haar jong achter, dat, daar het zeer wild was, hen dood in handen viel. De bronstijd valt volgens JUNGHUHN, in Augustus. Iederen avond, zoodra de duisternis was gevallen, hoorde hij van tijd tot tijd een geschreeuw, dat veel overeenkomst had met het geluid van een buffel, maar fijner en wilder klonk. Het was het geschreeuw van den neushoorn.

Het voedsel van den neushoorn bestaat uit allerlei bladeren, gras, dunne takken, enz.; vooral is hij graag op de bladeren van *Ficus nivea* en *Ficus fistulosa*, jonge spruiten van bamboe, glaga, alang alang. In afgelegen koffietuinen en andere aanplantingen kan hij soms veel schade aanrichten, waarom eene premie van f 16 per stuk voor het dooden wordt betaald. Hij brengt een sterk gesnuif en geblaas voort, wat men op een afstand, als men hem nog niet zien kan, hoort.

Een inlandsch jager deelde aan MULLER mede, dat hij een neushoorn nimmer aantastte in de dichte wildernis, maar ze altijd, door luid schreeuwend de wildernis in te dringen, opjoeg naar het hoog stammige bosch of een vallei. Hij bestookte hen altijd uit de hoogte, door in een boom te klimmen en zijn baadje aan den voet daarvan neer te werpen; de neushoorn stormde dan op dit kleedingstuk af en gaf den jager eene prachtige gelegenheid voor een schot.

Van een jacht op den neushoorn, waarbij het voor een der leden van de natuurkundige commissie slecht afliep, deelt MULLER het volgende mede:

De heer G. VAN RAALTE, administrateur en teekenaar der Natuurk. Comm., bevond zich in April 1827 met dr. MACKLOT in de Preanger Regentschappen bij Parang op jacht op neushoorns. Men volgde een versch spoor. Nauwelijks was hij in deze hooge graswildernissen (glaga) doorgedrongen, of hij vernam een sterk geblaas en gesnuif, hetwelk de nabijheid van een rhinoceros verried. Brandend van ijver om bij de ontmoeting met den vervaarlijken vijand de eerste te zijn en op hem los te branden, sloop v. RAALTE op handen en voeten naar de plaats vanwaar het geblaas uitging, doch zonder iets van

den rhinoceros te ontdekken. Deze echter had, hetzij door de beweging der jagers, hetzij door middel van zijn reukorgaan, het hem naderend gevaar opgemerkt. Eensklaps rees hij uit zijn schuilplaats op, ijde met onbegrijpelijke snelheid recht op v. RAALTE aan, stiet hem omver, nam hem op zijn hoorn en wierp den ongelukkige, onder een vreeselijk geblaas, hoog in de lucht, hetwelk hij eenige malen herhaalde. De inlanders, door schrik bevangen, sloegen op de vlucht. Slechts één van hen, een oude trouwe jager, had moed genoeg, aan v. RAALTE's hulpgeschrei het oor te leenen en terug te keeren. Hij naderde het dier tot op korten afstand en schoot de beide looplen van het geweer op hem af. Door den knal verschrikt liet het kolossale gevaarte zijn prooi los en zette het dadelijk op een looplen. Het geweer was bij het schot gesprongen; de kogels zullen bij dit ongeval allicht een verkeerde richting bekomen hebben.

Rampzalig was de toestand van v. RAALTE. Hij lag daar, geheel met bloed en modder overdekt en gaf geen teeken van leven. Dr. MACKLOT verbond hem en zonder diens goede hulp zou hij waarschijnlijk er niet van zijn opgekomen. Behalve dat hem een rib was gebroken, had hij een zeer gevaarlijke buikwond, verscheidene zware wonden aan het linkerbeen, één in het gewricht van den rechter voet en tal van kneuzingen. Volgens zijne verzekering waren de zware verwondingen van de knie en den rechter voet veroorzaakt door de tanden van den neushoorn, die hem herhaaldelijk met den bek had opgenomen om hem in de hoogte te kunnen werpen.

Aan de hoorn van den rhinoceros wordt door de inlanders de macht toegekend om vergif, in drank gemengd, te doen kennen. Als amuletten verwerkt en gedragen is hij een onfeilbaar middel tegen allerlei ongelukken. De Chineezzen en Arabieren betalen er f 10 à f 20 voor, en voor een bijzonder grooten hoorn wel f 50 en meer. Van de huid worden zweepen gemaakt en ook wordt er, als hij goed gedroogd is, een geneesmiddel uit bereid. Het bloed wordt gedroogd en in de apotheken als poeder gebruikt. Ook de twee kleine snijtanden uit het midden van de onderkaak worden als amuletten gebruikt.

DE SUMATRAANSCH E NEUSHOORN.

(*Rhinoceros Sumatranus*, MULL. — *Ceratorhinus Sumatrensis*, CUV.).

De Sumatraansche Neushoorn onderscheidt zich van den Javaanschen in de eerste plaats doordat hij twee horens heeft, een gladdere huid,

wier plooien minder diep zijn en die op de heupen en den nek zelfs geheel ontbreken. Zijne grootte is, van den punt van den snuit tot den staartwortel 2.48 M., de kop 0.70, de staart 0.32, de hoogte 1.35 M. De kleur is ook lichter dan die van den Javaansche en over het geheel bruinachtig grauw, omstreeks de lippen, onder den buik en in de huidplooien vuil vleeschkleurig. De iris is bruin, de horens en nagels zijn zwartachtig. De jongen zijn bij de geboorte dicht bedekt met ruw, eenigszins wollig haar, vuil wit van kleur met bruine punten. Langs den rug vormen die haren smalle donkere strepen.

De Sumatraansche Neushoorn is de kleinste der bekende soorten. De Maleiers noemen hem *Bahdak* en onderscheiden, zooals dr. HAGEN mededeelt, op Sumatra twee soorten, *Bahdak Karbau*, de grootste, die tamelijk kalm en vredelievend is en *Bahduk tingiling*, een kleinere, die zeer wild en kwaadaardig is en steeds den mensch aanvalt. Dr. HAGEN heeft echter nooit anders machtig kunnen worden dan dieren van één soort.

Hij leeft eenzaam of hoogstens paarsgewijs in het dichtst van het woud, waar hij des morgens vroeg en des avonds tegen zons-
ondergang het langs de zoomen van het woud loopende lagere hout bezoekt. Gedurende het overige gedeelte van den dag, en in het bijzonder in de warme middaguren, dompelt hij zich in het moeras of in een modderpoel, die hij geregeld bezoekt. In het woud loopt zijn weg steeds over de door hem gebaande wildpaden, welke hij slechts uitbreidt, als hij door behoefte aan voedsel daartoe gedwongen wordt. Een paar duldt in een omtrek van een half uur straal of verder geen andere neushoorns. Hij is minder moedig en daardoor op de jacht minder gevaarlijk; de voorvallen door dr. HAGEN medegedeeld, pleiten voor zijne goede geaardheid.

»Menigmaal gebeurt het,» zegt hij, »dat een neushoorn, bij zijne wandeling, midden in een pas aangelegde tabaksplantage terechtkomt en hij doet dan net alsof hij erg verwonderd is over dit ongewone stuk uit zijn woud gehakt, maar niet schuw of boosaardig. Dit is slechts het geval als hij geplaagd of plotseling opgejaagd wordt. Zoo was, kort voor mijne aankomst op de plantage in Sedang, waar ik als arts fungeeren zou, het volgende voorgevallen.

Tot verbazing van alle Chineesche koelies verscheen plotseling midden in de tabaksvelden een groote neushoorn en dreigde alle planten te vernielen. De Chineezzen, die het dier niet kenden en het voor een wilde of weggelopen koe hielden, poogden het door

schreeuwen te verjagen en toen dat niet hielp, besloten zij hem een strik om den hals te werpen en den misdadiger naar het huis van den planter te brengen. Het gelukte ook hem een strik om te doen, maar toen de koelies begonnen te trekken, schudde de rhinoceros zich onwillig, zoodat de lui tegen den grond vielen en draafde kalm het woud weër in."

Een andere, die op zijne avondwandeling ook op een tabakspantage was gekomen, bleef in stomme verbazing minuten lang op den weg voor het assistentenhuis staan en keek het onafgebroken aan, zoodat de juist op de galerij zittende planter snel zijn geweer kon halen en dit, dat jammer genoeg slechts met hagel geladen was, op hem kon losbranden, waarop de neushoorn met een beweging van schrik in de wildernis verdween."

»Niet altijd zijn zij echter zoo gemoedelijk," zegt dr. HAGEN, »en ik ken een planter, die bij een plotselinge ontmoeting, waarbij de rhinoceros hem zonder oorzaak aanviel, zijn leven slechts had te danken aan een buitengewoon gelukkig schot."

De inlanders op Sumatra jagen hem op verschillende manieren. Beoosten Padang, te Padang Resie, werden, zooals MULLER mededeelt, drie voorwerpen door de Maleiers in kuilen gevangen. De inlanders maken daartoe, op de paden door de neushoorns gemaakt, kuilen met loodrechte wanden, 6 à 7 voet lang en $2\frac{1}{2}$ à 3 voet breed. Het inwendige dezer kuilen wordt rondom met houten paalwerk versterkt, opdat het dier niet den lossen grond zou afgraven en er uitkomen. De opening wordt met dunne takken en bladeren bedekt. Meestal vangt men ze op deze wijze onbeschadigd, ofschoon het wel gebeurt, dat zij door den val een beenbreuk krijgen. MULLER betaalde voor een op deze wijze levend gevangen rhinoceros f 60.— voor tapirs f 48.30. De Batta's jagen hem met het geweer, door hem te besluipen en hem een kogel ter dikte van een dunnen vinger tusschen de ribben te jagen. Valt hij daardoor niet, dan tracht de een vóór hem te komen en terwijl deze zijne aandacht trekt, sluipt de andere achter hem en houwt hem met een vijmscherpen parang de achilles-pees door.

Ook in Deli heerscht het bijgeloof, dat vergiftigde drank in een hoorn geschonken, door bruisen het vergif verraadt. De hoorns zijn daarom zeer duur.